

Kad izstāde manās iedomās guva arvien skaidrākas aprises, tās koptēlu varēju vien sapludināt ar vārdu "poēzija". Mākslinieki, kuri te piedalās, dzīvo un strādā šajā pasaulē, pie tam ārkārtīgi nopietni un ar visu savu klātesamību, taču vienlaicīgi viņu darbi dod nojausmu par " kaut ko citu". Pēkšņi man nācās sev atzīties, ka izstādes sākotnēji iecerētā ideja, pausta vārdā "Līdzsvars", arvien vairāk attālinās no "mākslas mākslai", par ko es, saprotams, pamatīgi noskumu. Šis nosaukums it kā *deus ex machina* ievieto māksliniekus noteiktā kontekstā, kura papildslodze, iespējams, apgrūtina mākslas darba uztveri. Un tomēr es aizstāvu šo izstādes nosaukumu, un ne jau tikai tādēļ, ka neviens izstādes nesauc precīzi par "poēziju" vai par "transcendenci". Es to aizstāvu tādēļ, ka lielu dzīves daļu tomēr ir jāpavada nomodā, nevis tajā brīnišķīgajā pusnomoda stāvoklī, kura rosinātās vīzijas un nojausmas varbūt arī ir istā dzīve.

Par līdzsvaru nedz akadēmiskās, nedz mākslinieciskās aprindās runāt nav "moderni". Eksakto zinātņu pēdējās atziņas, kuras arvien plašāk izmanto arī sabiedriskās zinātnes un pat mākslas teorija, runā par "kārtību no haosa".¹ Novecojis šķiet termodinamikas otrais likums ar to sistēmu aprakstu, kuras tiecas pēc līdzsvara. "Modē" ir spriedumi par semantisko kontekstu, par jēgveidojumiem, kas rodas atvērtās sistēmās, kurās nemitīgi notiek informācijas apmaiņa ar ārpasauli. Domājot par vēl neseno pagātņi, atceramies, ka līdzsvara domāšana bija 19. gadsimta domāšana. Un ka viena no tās kulminācijām bija marksisms, kura mērķis bija cilvēces evolūcijas beigu stāvoklis, mūžīga bezšķiru sabiedrība bez ārkārtējām iekšējām pretrunām. Patiesi, runājot par izolētu sistēmu, par sistēmu bez ārpasauli, tās tiekšanās uz līdzsvaru ir teorētiski pamatojama. Taču kur gan ir šīs noslēgtās sistēmas? Mēģenēs un gāzes kamerās? Bet tā jau nav pasaule, kurā dzīvojam. Mēs dzīvojam atklātu sistēmu pasaulē, kurās "pastāv iespēja nemitīgi importēt enerģiju no apkārtnes un eksportēt

entropiju"². Entropija un haoss vairs nav tie jēdzieni, kuri mūs biedē ar savu "antikulturālo" darbību. Tieši caur haosu norisinās apmaiņa starp sistēmām un vienas sistēmas līmeņiem. Īpašos stāvokļos, pat pie nelielām izmaiņām – kustībām, uzbudinājumiem, šīs izmaiņas var izplatīties lavīnveidīgi, ietekmējot makroapjomus. Attiecībā uz sabiedrības dzīvi šie secinājumi nozīmē, ka dažu cilvēku rīcība var ietekmēt visu sociālo vidi. Tādējādi tūkstošiem gadus senie Laodzi vārdi ieskanas no jauna, jau papildīti ar pasaules izplatījuma un kultūras starojumu: vājais uzveic stipro, trauslais uzveic cieto, klusais uzveic skaļo...³ Tie ir vārdi, kuri noliedz demokrātijas visvareno spēku, bet apliecina radošas darbības nozīmi evolūcijas procesos. Līdzsvars tāpat - runājot par sabiedrību - būtu viduvējības triums, garīguma klusuciešana kapsētā.

Un tomēr...

Un tomēr es atļāvos pieteikt līdzsvaru. Paturot prātā, ka "viss plūst, viss mainās" un ka stabilitāte ir ilūzija, es tomēr apzinos, ka dzīvoju pārskatāmā pasaulē. Vai citādāk – tā pasaule, par kuru man jāatbild, ir pārskatāma. Es neatbildu par meteorītiem, zemestrīcēm un taifūniem. Bet es atbildu – kā ikviens no jums – lai tā jūras mala, kurā līdzsvaroti atbalsojas paisums un bēgums, būtu tīra. Es atbildu par sava bērna ķermeni, kurš kā cilvēces paaudžu paaudžu ķermeni atkārti gēnos ierakstīto kodu. Ievērojamais amerikāņu politiķis Al Gors savā grāmatā "Zeme līdzsvara stāvoklī – ekoloģija un cilvēka gars" to izsaka šādi: "Atrisinājums patiesi rodams līdzsvarā, līdzsvarā starp rīcību un apdomu, starp personīgām rūpēm un atbildību kopības priekšā, starp mīlestību uz dabisko apkārtējo vidi un mūsu pašu pārsteidzošo civilizāciju."⁴

Man kā cilvēkam, kuram liktenis ir lēmis nepelnīt maizi ar smagu fizisku darbu, sava "lauciņa" ietvaros ir profesionāli jāatbild par līdzsvara ieturēšanu (nē – meklēšanu!) starp apokaliptisko nopietnību un ciniski naivo izklaides narkotiku. Vai šie meklējumi ir veltīgi? Bet vai kāds kādreiz ir kaut ko "atradis"? Vai kaut ko "atraduši" ir pagātnes lielie mākslinieki? Ikviens mākslinieks, radot

ko jaunu, vien radījis jaunas problēmas. Mākslinieki – un tas ir viens no dižākajiem viņu nopelniem – ir radījuši, ka neviens risinājums nav izsmelts un nav absolūts. Un mūsdienu mākslinieki rāda, ka neizsmelams ir māksliniecisks izteiksmes līdzekļu un tēmu loks. Šī **tolerance** vienam māksliniekam pret otru, spēja tik dažādām izjūtām, materiāliem un idejām sadzīvot līdzās vienā izstādē, rada mūsu mākslas pasākuma iekšējā līdzsvara patosu. Šķiet, ka viņus var vienot tikai kāds ļoti pazīstams, pat "nodrāzts" izteikums, kurš, ievadot šo gadsimtu, vēl arvien rotā Vīnes Secesijas ēkas fasādi:

"Laikmetam tā mākslu,
Mākslai tās brīvību."

Laikmets nav tikai laiks, laikmets ir arī telpa. Te gribu pievienoties franču domātājam Mišelam Fuko, kad viņš apgalvo, ka "uz mūsu rūpju, mūsu teorijas un mūsu sistēmu apvāršņa parādās telpa"⁵. Un ka "mēs atrodamies tajā brīdī, kad pasaule sevi apzinās nevis kā dzīve, kura attīstās cauri laikam, bet gan drīzāk kā tīklojums, kurš sasaista savus mezglus un šķērso savus mudžekļus."⁶

Es nevaru sasaistīt mezglus ar visu pasauli. Kāds pavediens tiecas uz Čīli pie Pablo Nerudas, kāds uz Vāciju pie Helderlīna, kāds uz Krieviju pie Hļebņikova... Bet to dzīparu nav daudz, un ne jau tikai tādēļ, ka kāds attālums ir pārāk liels. Dzīpari aktīvi saistās tur, kur raiti un saskanīgi rit kopīgs darbs, kur valda uzticēšanās maksimums. Brīvi jo brīvi pasaules kartes vienā reģionā rindojas punkti, kur dzīvo un strādā mani draugi un kolēģi. Blīvums izklājas no Lietuvas cauri Latvijai un tad no Igaunijas uz Ziemeļvalstīm. Bet tikmēr Eiropā norisinās diskusijas par kultūras reģioniem... Diskutē par kopīgo Austrumeiropu, par kopīgu Baltijas jūras reģionu. Katram secinājumam savs pamatojums. Mans pamatojums ir draugu blīvums. Un godīguma blīvums, kurš atrasts šajā kopīgajā kultūrtelpā.

Tagad, kad pārgājis sākotnējais sašutums par Kaseles *documenta 92'* šefa Jana Huta izteikumu, ka "art is culture's opposite" ("māksla ir kultūras pretstats"), dzimst cerība, ka varbūt šī izstāde, tāpat kā Ziemeļvalstu kopīgās periodiskās mākslas izstādes "*Borealis*" un "*Aurora*", spēs šo pārsteidzīgo apgalvojumu atspēkot. Mūsu "Līdz-svars" vienlīdz ir gan mākslas, gan kultūras pasākums. Vārdu pārdalošā svītriņa nav nejauša. Tajā slēpjas mūsu - t.i., izstādes organizācijas komitejas - prieks par to, ka mūsdienu Baltijas labi mākslinieki ir "līdz-svarīgi" mūsdienu Ziemeļu labiem māksliniekiem. Strādājot dažādos materiālos un ģenerējot dažādu izjūtu tēlus, radošās šautras mērķējums ir vienlīdz "svarīgi" intensīvs. Taču trāpījums - pārdzīvojums atbalsosies tikai tad, kad atbilde – uztvere būs vienlīdz uzmanīgi intensīva.

Novēlu Jums radošu (līdz) sasprindzinājumu!

Piezīmes:

¹ Sk. *Prigogine I., Stengers I. Order out of chaos.* - London: Heinemann, 1984.

² *Jantsch E. Die Selbstorganisation des Universums: Vom Urknall zum menschlichen Geist.* - München: Hanser, 1992. - S. 58.

³ Sk. *Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировидение: Диалог с И.Пригожиным// Вопросы философии.* - 1992. - N 12. - С. 3 - 20.

⁴ *Al Gore. Wege zum Gleichgewicht.* - Frankfurt M.: S.Fischer, 1992. - S. 374; *Al Gore. Earth in the Balance - Ecology and Human Spirit.* - Boston; New York; London, 1992.

^{5, 6} *Foucault M. Andere Räume: Aisthesis: Wahrnehmung heute oder Perspektiven einer anderen Ästhetik.* - Leipzig: Reclam, 1991. - S. 34

H
E
L
E
N
A

D
E
M
A
K
O
V
A

A
N
D

N
E
V
E
R
T
H
E
L
E
S
S
.
.
.

When this exhibition was obtaining more and more clear outline in my thoughts, it was possible to float its total image together with no other word than "poetry". The artists, taking part in this show, are living and working in this world, moreover, they are doing it with extreme earnestness and with every possible presence, yet at the same time their works give an anticipation of "something different". Suddenly I had to confess to myself, that the initial idea of the exhibition, expressed in the word "Equilibrium", is becoming more and more remote from "art for art's sake", and I, quite naturally, grew very sad about it. This title of the exhibition as a kind of *deus ex machina* places the artists into a certain context, the supplementary meaning of which could possibly burden understanding a work of art. And nevertheless I stand up for this title, and not only because nobody is entitling exhibitions "Poetry" or "Transcendence", for example. I stand up for it because a large part of a person's life one must be awake, one can't stay in the wonderful state of half-awakeness, visions and illusions of which are possibly our real life.

It is not very "modern" to talk about equilibrium neither in academic nor in artistic circles. The last discoveries in exact sciences, which are more and more widely used also in social sciences and even in art theory, speak about "order out of chaos".¹ The second law of thermodynamics with its description of systems being inclined to balance seems now out-of-date, whereas judgments about semantic context, about sense-formations arising in open systems, in which processes of interchanging information with the outer world are continuously going on, are "high fashion" at the present moment.

When thinking about recent past, we can recall, that the thinking of balance was the thinking of the XIXth century and that its culmination point was Marxism with its goal of the final state of development of civilization – an everlasting classless society without extreme inner contradictions. Really, if we speak about an isolated system, about a system without surrounding space, it would be possible to ground theoretically its tendency to equilibrium. Yet where are these locked up systems? Are they in test-tubes and in gas chambers? However, it's not the world we are living in! We are living in the world of open systems, in which "there exists a possibility to import energy from the outside and export entropy".² Entropy and chaos are already not the notions terrifying with

their "anticultural" action. Just through the chaos the interchange between different systems, as well as between different levels of one system is taking place. In specific conditions even small changes – movements, agitations – can spread avalanche-like, affecting macro-volumes. When applied to the life of society these conclusions mean that the activities of separate persons can affect social surroundings in general. Thus the words of Lao-tzu, uttered thousands of years ago, resume their importance, already filled with expansion of the world and radiance of culture: the weak one overcomes the strong, the fragile overcomes the hard, the silent one overcomes the loud one...³ Those are words denying omnipotence of democracy, on the otherhand confirming the role of creative activity in the processes of evolution. Thus equilibrium, when talking about the society, would be the triumph of mediocrity, dumbness of creativity in graveyard.

And nevertheless...
And nevertheless I dared to announce equilibrium. Keeping in mind, that "everything flows, everything changes" and that any kind of stability is just an illusion, I am still aware, that I live in an obvious world. Or putting it in other words, the world, I am responsible for, is obvious. I am no responsible for meteorites, earth-

quakes or typhoons. Yet I am responsible – like everyone is – about keeping tidy that stretch of seashore, where in a so well-balanced way tide and ebb replace each other. I am responsible for the body of my child, which like a body of many, many generations of civilization repeats the code, which his genes contain. The outstanding American politician Al Gore in his book "Earth in Balance – Ecology and Human Spirit" expresses it in a following way: "The solution really is to be found in balance, in the balance between action and thinking, between personal concern and common responsibility, between love towards natural environment around us and our own surprising civilization."⁴

As a human being, who's lot has not been earning my living with hard physical labour, I am professionally, in the limits of my speciality responsible for maintaining balance, or rather seeking for it between the apocalyptical seriousness and cynically naive drugs of entertainment. Is this quest in vain? Yet has anybody ever "found" anything? Have the great artists of the past "found" anything? In the process of creating something new an artist has created just new problems, nothing more. The artists have shown, that no solution is complete or absolute, and this is probably their greatest achievement. And modern artists show, that the range of artistic means and themes is inexhaustible. This **tolerance** among artists, possibility of so many feelings, materials and ideas to co-exist in one exhibition, creates the pathos of the inner equilibrium of our artistic undertaking. It seems to me that only a very well-known, maybe even a hackneyed statement could unite them. This expression, which introduced the XX th century and still decorates the front of the Vienna Secession building:

"Give art to its century,
Give its freedom to art."

An epoch is not just time, it is also space. Here I would like to join the statement of the French thinker Michel Foucault, that "space is appearing on the horizon of our concern, our theory and our systems"⁵. And that "we live in the moment, when the world is aware of itself not as life, which develops in the course of time, but rather than a net, which unites its knots and interweaves its entanglements"⁶.

I can't tie all the knots together with all the world. One thread goes to Chile, to Pablo Neruda, one – to Germany, to Hölderlin, one – to Russia, to Hlebnikov. Yet there are not very many such threads, and not because some of the distances are too huge. The threads

interweave actively in places, where a busy and conformable work goes on, where a maximum of faithfulness prevails. More and more tightly the points, where my friends and colleagues live and work, are appearing on the map of one of the regions of the world. This compact network stretches from Lithuania to Latvia, and then through Estonia to the Nordic countries. But in the meantime in Europe the discussions about the cultural regions are going on... They are about the common Eastern Europe, about the common Baltic Sea region. Every conclusion has its own motivation. My motivation is compactness of friends. And compactness of honesty, I have found in this mutual cultural space.

Now, when the original indignation about the words uttered by the chef of *documenta'92* in Kassel Jan Hoet, that "art is culture's opposite", has vanished, there appears a hope, that this exhibition, like periodical exhibitions of the Nordic countries "Borealis" and "Aurora", will probably be able to refute this precipitate statement. Our "Equi-librium" is a cultural undertaking to as large degree as an art undertaking. The dash, separating both parts of the word, is not accidental. In it one should look for our – i.e., the organizational committee of this exhibition – pleasure about the fact, that good modern Baltic artists are "equi-important" to good modern artists from the Nordic countries. Working with different materials and creating images of different feelings, the point of creative arrow is equally intense. But the hit – emotional experience – will resound only in the case if response – perception will be equally attentive and intense. So I wish you creative equi-strain!

Notes:

¹ Ilya Prigogine, Isabelle Stengers, Order out of chaos. - London: Heinemann, 1984.

² Erich Jantsch. Die Selbstorganisation des Universums: Vom Urknall zum menschlichen Geist. - München: Hanser, 1992. - S. 58.

³ Sk. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мировидение: Диалог с И.Пригожиным// Вопросы философии. - 1992. - N 12. - С. 3 - 20.

⁴ Al Gore. Wege zum Gleichgewicht. - Frankfurt M.: S.Fischer, 1992. - S. 374; Al Gore. Earth in the Balance - Ecology and Human Spirit. - Boston; New York; London, 1992.

^{5, 6} Foucault M. Andere Räume: Aisthesis: Wahrnehmung heute oder Perspektiven einer anderen Ästhetik. - Reclam: Leipzig, 1991. - S. 34